

Zorg voor amv's op de ISK

Door Eva Klooster

Inleiding

Bijna alle ISK's hebben te maken met leerlingen die als minderjarige zonder familie naar Nederland zijn gekomen. Deze leerlingen kennen we als amv – een afkorting van alleenstaande minderjarige vreemdelingen¹. De amv-leerlingen hebben veel overeenkomsten met hun klasgenoten. Net als de andere ISK-leerlingen hebben zij afscheid moeten nemen van hun thuisland. En net als hun klasgenoten beleven zij hun puberjaren in een nieuwe context en moeten zij een nieuwe taal leren in een onbekende schoolomgeving.

De amv's hebben naast overeenkomsten, ook verschillen met de andere leerlingen. Dat begint natuurlijk bij het gemis van familie en het alleen vluchten en aankomen in Nederland. De overgrote meerderheid van de amv's heeft een lange en vaak traumatische vluchtroute achter de rug. Eenmaal in Nederland is de reis niet voltooid. Door het huidige tekort aan passende woon- en opvanglocaties zal een groot deel van de amv's binnen Nederland nog vaker moeten wisselen van opvanglocatie en -school.

Als gevolg van trauma's door de vlucht en het onzekere verblijf in Nederland komen amv's in de beginfase op school vaak moeilijk tot leren. Ervaren ISK-docenten weten dat concentratieproblemen na verloop van tijd kunnen verminderen. Zij kennen amv's als doorzetters, met een enorme drive om de achtergebleven familie te helpen. Maar ze zien ook dat dit beeld aan het kantelen is.

ISK's signaleren dat steeds meer amv's gedemotiveerd zijn en dat het verzuim bij amv's toeneemt. Zij constateren dat veel amv's de basisvoorwaarden voor leren missen. Veel amv's verblijven in tijdelijke

(noodopvang)locaties, moeten meerdere keren verhuizen en staan lang op een wachtlijst voordat zij voor de eerste keer naar school gaan. ISK's zien dat leerlingen die lang moeten wachten op onderwijs, moeilijker tot leren komen en vaker verzuimen. Omdat verzuim vaak een uiting is van stress, is het van belang zicht te hebben op de zogenaamde triggerfactoren en de beschermende factoren.

LOWAN heeft om die reden een praktijkonderzoek gedaan onder ISK's. Dat deden we door ISK's te bezoeken, door leerlingen en professionals te interviewen en door mee te lopen op de scholen. Daarnaast organiseerde LOWAN in 2023 opnieuw tien regionale bijeenkomsten 'ISK en zorg'. Op deze bijeenkomsten bespreken zorgcoördinatoren de actuele uitdagingen op het terrein van zorg. Onderzoeker Eva Klooster is verbonden aan LOWAN en heeft de opbrengsten van al deze activiteiten geanalyseerd en samengevat in dit artikel.

Leeswijzer

Welke problemen signaleren we? En welke oplossingen hebben ISK's gevonden? Dat lees je in dit artikel. Er komen ISK-professionals, leerlingen en hulpverleners aan het woord over wat helpt bij het motiveren en ondersteunen van amv. Veel van deze adviezen zijn ook toepasbaar op andere leerling-groepen in de ISK.

In de volgende paragrafen staat een toelichting op een aantal factoren die stress veroorzaken bij amv's, deze factoren noemen we triggerfactoren. Daarna beschrijven we wat ISK-teams doen om het welzijn van de leerlingen te verbeteren en het verzuim te verminderen. Deze maatregelen noemen we de beschermende factoren.

Inhoudsopgave

1	Wat zijn de triggerfactoren?	3
1.1	Effect van trauma's	3
1.2	Problemen door wooncondities	3
1.3	Wachlijsten en beperkte begeleiding	4
1.4	Te snel, te veel verantwoordelijkheid	4
1.5	Zorgen over familie	5
1.6	Niet gewend aan hulpvragen	5
1.7	Onzekerheid door procedures	5
2	Wat zijn beschermende factoren? Tips uit de praktijk	6
2.1	Oordeel uitstellen	6
2.2	Leerling bekijken als individu	7
2.3	Rustig reageren	8
2.4	Tips voor cursussen traumasensitief lesgeven	8
2.5	Tips voor documentaires over amv's	9
2.6	Voorlichting aan team	9
2.7	Samenwerking met woonbegeleiders, voogden/ouders	9
2.8	Momenten van echte aandacht creëren	10
2.9	'Fijn dat je er bent'	11
2.10	Structuur en visie	12
2.11	Soms lukt het om ouders te betrekken	12
2.12	Sport, cultuur en positieve voorbeelden	12
3	Nawoord LOWAN-vo	14
	Bijlage: Eindnoten	15

1 Wat zijn de triggerfactoren?

1.1 Effect van trauma's

Amv's hebben vaak jaren van (extreme) stress gekendⁱⁱ. Bekend is dat langdurige stress in de jeugd jaren invloed heeft op de hersenontwikkeling en op de manier waarop jeugdigen hun omgeving ervaren. Mensen met trauma's interpreteren gedrag van anderen eerder als negatief.

Veel ISK-docenten herkennen dat leerlingen met een traumatisch vluchtverledenⁱⁱⁱ plotseling heel boos kunnen worden of 'juist 'als verlamd' in de klas zitten. Emoties kunnen het ook volledig overnemen bij leerlingen met trauma's. Dat kan zich uiten in plotseling bang of boos worden of juist helemaal lamgeslagen zijn. Een deel van de amv's geeft aan fysieke pijn te ervaren (vaak buikpijn) of veroorzaakt pijn (zelfbeschadiging). Beiden kunnen een gevolg zijn van trauma's.

Marloes Regeer heeft zich als leerlingbegeleider en toegepast psycholoog gespecialiseerd in trauma-sensitief lesgeven. Zij waarschuwt ervoor om leerlingen met naar binnen gekeerd gedrag niet te snel te beoordelen als 'passief of lui'.

'Als je veel stress ervaart is het eigenlijk een gezonde reactie om stil te zijn, het is een van de copingsmechanismen die bij trauma's hoort. Bij veel jeugdigen die uit Eritrea zijn gevlucht is sprake van ernstige trauma's, waardoor zij als het ware in een freeze terecht komen. We zagen dat Eritrese meisjes weer uit de freeze kwamen, zodra de gezinshereniging op gang kwam.'

Sociaal werker Mariam van Banjak is ook getraind in traumasensitief werken. Zij heeft onder meer gewerkt op ISK Leeuwarden en wil aan ISK-docenten meegeven om bij 'lastig' gedrag in de klas, te bedenken dat getraumatiseerde leerlingen niet kiezen voor gedrag. Een gevolg van trauma's is het niet kunnen kanaliseren van je emoties, vertelt Mariam. Het helpt docenten als ze begrijpen met welke uitdagingen amv's te maken hebben. Op pagina 10 van dit artikel staan tips voor cursussen traumasensitief lesgeven.

1.2 Problemen door wooncondities

Voor jonge mensen die door hun vlucht alles zijn kwijtgeraakt, zou de oude drie-eenheid 'rust, regelmaat en reinheid' de basis moeten zijn. Toch zien ISK's dat dit bij veel van de woon- en opvanglocaties niet lukt. Daarom eerst even terug naar hoe de opvang ooit is bedacht.

Alleenstaande minderjarige asielzoekers melden zich in Ter Apel eerst bij een ontvangstlocatie voor amv's,

waar zij een voogd van Nidos krijgen toegewezen. Na registratie gaan de minderjarigen tussen 15 en 18 jaar naar een Proces Opvanglocaties AMV (POA) van het COA. Daar wordt de procedure van asielaanvraag gestart en verblijven zij gedurende de asielprocedure. De wachttijd in een POA staat formeel op zeven tot tien weken, daarna verhuizen degenen die een status krijgen in principe naar kleinschalige woonvormen. Beleid is dat Nidos de alleenstaande asielzoekers onder de 15 jaar zo snel mogelijk plaatst in pleeggezinnen.

In de praktijk loopt het anders. De afgelopen jaren was er sprake van een instroom van grote aantallen Oekraïense vluchtelingen en een toename van amv's^{iv}. De opvangvoorziening is niet toegerust op deze grote instroom en het tekort aan pleeggezinnen en kleinschalige opvangvoorzieningen heeft grote gevolgen voor de minderjarigen die in Nederland aankomen zonder familie.

Te beginnen bij de jongste amv's. ISK's signaleren dat - vanwege een tekort aan pleeggezinnen - een deel van de dertien en veertien-jarigen amv's terecht komt in kleinschalige woongroepen (KWG) die eigenlijk bedoeld zijn voor amv's van vijftien jaar en ouder. In een KWG verblijven gemiddeld twaalf amv's en er is 24/7 begeleiding aanwezig.

De amv's van 16 jaar en ouder gaan in principe naar een kleinschalige wooneenheid (KWE). In een KWE woont een kleine groep amv's zelfstandig. Zij krijgen ambulante begeleiding na schooltijd en in het weekend. ISK's die samenwerken met KWE's met vaste teams van woonbegeleiders zijn daar over het algemeen tevreden over. Tegelijkertijd signaleren ISK's dat lang niet alle amv's de zelfstandigheid van een KWE aan kunnen. Veel ISK's zien dat het op school minder goed gaat met een amv die in een KWE verblijft waar vaste of voldoende begeleiding ontbreekt (zie verder paragraaf 'samenwerking woonbegeleiding').

Ten slotte zijn er zorgen over amv's die in grote (veelal tijdelijke) noodlocaties verblijven. Er vinden veel verhuisbewegingen plaats. Door het huidige tekort aan kleinschalige woonvormen komen steeds grotere aantallen amv's terecht in een proces noodopvanglocatie AMV, ofwel een POA-noodopvanglocatie. Voor de tijdelijke noodopvanglocaties worden bijvoorbeeld evenementlocaties, hotels of leegstaande kantoren gebruikt. Terwijl voorheen gemiddeld 40 tot 100 personen in een POA verbleven, zijn er tegenwoordig steeds vaker POA's waar meer dan 100 personen verblijven.

Volgens recente cijfers verblijven er in totaal 5500 amv's in de COA-opvang^v. Naar schatting verblijven 2200 amv's in POA-locaties, 2000 amv's in POA-noodopvanglocaties en 1300 in azc's. De tijdelijke POA-(noodopvang)locaties worden door het COA en toezichthoudende instanties^{vi} niet geschikt bevonden voor alleenstaande minderjarigen. De locaties hebben geen kookvoorzieningen en mogelijkheden voor dagbesteding en vaak gaan de amv's voor een langere tijd niet naar school. Ook is de veiligheid op noodlocaties soms niet voldoende en wordt er vaak niet gewerkt met vast personeel. Dit terwijl het voor getraumatiseerde minderjarigen zeer belangrijk is dat zij in een omgeving terecht komen met vaste begeleiders (zie hoofdstuk beschermende factoren).

1.3 Wachtlijsten en tekort aan structuur

Dan de onderwijskant. LOWAN constateert dat het hoge aantal amv's op (tijdelijke) noodlocaties vraagt om het op korte termijn opzetten van grote aantallen klassen voor ook nog eens een beperkte periode, maar dat dit in de praktijk onmogelijk is om te organiseren mede door de grote personele tekorten. Gevolg is dat veel amv's in de eerste periode van verblijf in Nederland op wachtlijsten terecht komen en niet naar school gaan, met desastreuze gevolgen voor het onderwijsproces van amv's. Ze krijgen niet de kans om te landen in Nederland en het onderwijs en krijgen weinig structuur.

ISK's geven aan dat als deze jongeren na maanden uiteindelijk wel naar school gaan, dat vaak gepaard met veel verzuim. Dit wordt versterkt door het ontbreken van goede begeleiding in de (nood-)opvang waardoor een aantal scholen zelfs genoodzaakt is tot het organiseren van ontbijt zodat leerlingen op school tot leren kunnen komen.

Veel ISK-medewerkers en betrokken hulpverleners maken zich zorgen over de hier boven beschreven ontwikkelingen. Joyce van Norel is teamleider van twee ISK-locaties in Apeldoorn, een locatie voor 12-16 en een locatie 16+. Joyce ziet een duidelijke relatie tussen het verzuim en de locatie waar amv's verblijven.

'Bij de leerlingen die vanuit een pleeggezin komen zien we geen verzuim, komen ze uit opvanglocaties dan wel. We zien enorme verschillen in begeleiding op de opvanglocaties, is er een tekort aan begeleiding dan zien we dat terug in een toename van verzuim.'

ISK's geven vrijwel unaniem aan dat het beter gaat met leerlingen die in een pleeggezin wonen dan met de leerlingen die in POA's of de grote noodopvanglocaties verblijven. De condities van veel opvanglocaties laten te wensen over, ervaart een groot deel van de ISK's. Leerlingen slapen met meer personen op een kamer en

er is regelmatig geen of te weinig begeleiding. Niet of laat naar school komen is vaak het gevolg van laat gaan slapen.

1.4 Te snel, te veel verantwoordelijkheid

GZ psycholoog Saskia Sliedrecht is verbonden aan Yoin, een organisatie die woonbegeleiding verzorgt voor amv's vanaf 16 jaar en aan 18+ groepen. Saskia heeft jarenlange ervaring met ISK's. Korte lijnen tussen de school, de woonbegeleiders en de voogden zijn wat Saskia betreft belangrijke randvoorwaarden voor de noodzakelijke begeleiding van de amv.

Tegelijkertijd waarschuwt Saskia voor te hoge verwachtingen van de zelfstandigheid van jongeren die alleen zijn gevlucht. Zo ziet zij dat de zelfstandige woongroepen voor de amv's van 15 en 16 jaar vaak nog te hoog gegrepen zijn.

'Ik maak mij zorgen over de jongeren van 15 en 16 jaar die zelfstandig moeten worden. Voor de kinderen die naar de KWE's gaan betekent dit in eerste instantie een zekere promotie in het systeem. Ze hebben meer ruimte om zelf dingen te doen en worden meer zelfstandig. Maar veel jongeren van 15 en 16 jaar kunnen dat nog niet aan. De kinderen hebben veel moeite met op tijd op school komen en het aantal begeleidingsuren is niet voldoende. Het is voor veel jongeren beter om langer op een woongroep te wonen met 24-uurs begeleiding.'

Door het tekort aan plaatsen gebeurt het in de huidige praktijk regelmatig dat amv's van 17,5 jaar oud opnieuw moeten verhuizen, ditmaal naar een reguliere azc-locatie voor volwassenen. Leerlingen van de ISK Onze Wereld, die in het azc in Apeldoorn verblijven, vertellen docenten dat ze niet rustig kunnen en durven te slapen.

'Er worden voorbeelden genoemd door leerlingen dat zij met drugsgebruikers op een kamer slapen of dat zij

hun wekker niet zetten uit angst dat ze hun kamergenoot wekken die dan boos wordt. Ze hebben geen privacy, ze slapen slecht doordat hun kamergenoten andere bedtijden hebben, lampen aanlaten of muziek spelen. De leerlingen die in een woongroep wonen, maken het zelf soms te gezellig waardoor ze te laat gaan slapen, maar ook dit komt ergens vandaan. Ze ontwijken eigenlijk het moment dat ze naar bed gaan en in gedachten verzinken.'

1.5 Zorgen over familie

De eerste periode in Nederland wordt sterk bepaald door de procedures waarin de jongeren terechtkomen. Zorgen over familie en gezinshereniging zijn veel genoemde oorzaken van verzuim.

Orthopedagoog Gwen Aben werkte als zorgcoördinator bij ISK Onze Wereld in Apeldoorn. In periodes dat leerlingen veel bezig zijn met de gezinshereniging verzuimen ze vaker. Leerlingen houden zich niet alleen bezig met de gezinshereniging, maar vaak voelen zij zich ook verantwoordelijk om de achtergebleven familieleden financieel te ondersteunen.

'Hier alleen zijn zonder familie is al heel moeilijk voor ze, omdat ze hen missen, maar ook omdat ze gewoonweg niet weten of hun familie wel in veiligheid is. Veel van de amv's hebben slaapproblemen. We merken dat het rustiger wordt zodra de gezinshereniging op gang komt. Zij moeten ongelofelijk veel alleen regelen en ze willen geld verdienen om familie over te laten komen. Veel van deze leerlingen willen praktisch bezig zijn en geld verdienen, dan zakt de stress. Maar wij zijn met leerplicht bezig, dat voelt vaak niet realistisch.'

Ook op de ISK Leeuwarden zien de teamleden dagelijks welk effect de zorgen over familie hebben op amv's. Teamleider Masha Olyerhoek-Andringa vertelt:

'We hebben nu wel problemen met Syrische jongens, die niet kunnen slapen. Zij hebben veel zorgen over familie. Wij willen nu individuele gesprekken met voogden. Op het moment dat hun familie er is, moeten ze hen helpen en hebben ze vaak onder schooltijd afspraken met instanties. Er zijn veel situaties die voor stress en slapeloosheid bij de jongeren zorgen.'

Ook als de gezinshereniging lukt is niet alle stress van amv's voorbij, signaleren ISK's. Na de gezinshereniging voelen veel amv's zich sterk verantwoordelijk voor hun familieleden, om alle procedures te regelen. Het gebeurt ook dat de familieleden uit elkaar zijn gegroeid qua opvattingen of levenswijzen^{vii}.

1.6 Niet gewend om hulp te vragen

Veel ISK-leerlingen hebben moeite om te spreken over de stress en de psychische problemen die zij ervaren. In de landen van herkomst is er vaak weinig

zorg beschikbaar voor psychische problematiek en/of worden psychische problemen verborgen gehouden. Eritrese leerlingen zijn gewend aan taboes op het spreken over psychische problemen, onder meer uit angst voor het 'boze oog'. Ook in Afghanistan en Syrië, de twee andere landen waar een groot deel van de amv's vandaan komen, is het niet gebruikelijk om hulp te vragen of te krijgen voor psychische problematiek. In de herkomstlanden van amv's zijn onderwijs en zorg bovendien compleet gescheiden werelden. Hulp van een schoolmaatschappelijk werker, orthopedagoog en psycholoog op school is onbekend voor deze leerlingen.

1.7 Onzekerheid door procedures

Hierboven staat beschreven welke impact de onzekerheid van de eerste periode in Nederland heeft op de amv's. De tweede fase van de amv's in Nederland staat vaak in het teken van de procedures rond de verblijfsvergunning^{viii} en een eventuele gezinshereniging. Ook volgt voor velen opnieuw onzekerheid vanwege verhuizingen. Vaak worden zij in deze periode, net als veel andere statushouders, nog niet in een woning in een gemeente geplaatst, maar verblijven zij (opnieuw) in een azc.

In 2021 werd 59% van de eerste verblijfsaanvragen van een amv ingewilligd^{ix}. Van de 41% die een negatieve beschikking krijgt, kan een deel nogmaals in procedure gaan en een deel is definitief uitgedecedeerd. De praktijk leert dat uitgedecedeerde amv's niet (willen) terugkeren naar de landen van herkomst. Zij ervaren dat terugkeren naar thuislanden om uiteenlopende redenen niet mogelijk is. Na een definitieve negatieve uitspraak blijven zij als ongedocumenteerden in Nederland of reizen zij door naar een ander land in Europa.

Uitgedecedeerde minderjarigen die voor hun 18e met het onderwijs zijn gestart kunnen de opleiding afmaken. Uit een oriëntatie van LOWAN komt naar voren dat ISK's deze leerlingen vaak nog zo veel mogelijk mee willen geven voor hun toekomst, waar die toekomst ook is. Voor het bieden van een eventuele aangepaste vorm van 'terugkeeronderwijs' bestaat bij de meeste ISK's geen draagvlak.

Hariëtte Boerboom heeft in alle jaren dat zij werkt voor LOWAN verschillende (onderwijs)projecten voor uitgedecedeerde amv's zien langskomen. Zij heeft de ervaring dat de meeste jongeren na een negatieve beschikking, moeilijk zijn te motiveren voor onderwijs.

'Er zijn in de laatste 25 jaar al veel projecten geweest voor jongeren maar er is er geen succesvol gebleken. Veel van deze jongeren ga je vaak niet motiveren voor onderwijs, ook niet als die anders van inhoud kan zijn. Probeer in gesprek met de jongere te blijven, bespreek wat hij wil, wat

school kan betekenen voor hem, probeer ook te spreken over wat het betekent om de illegaliteit in te gaan. Als de amv uiteindelijk niet meer naar school wil gaan moet je dat accepteren. Overigens is het in de ISK-periode lang niet altijd bekend hoe het met de asielprocedure staat. De school zou de veilige omgeving moeten zijn en het is aan de jongere of hij of zij er zelf over wil vertellen.'

2 Wat zijn beschermende factoren? Tips uit de praktijk

2.1 Oordeel niet te snel

Werken met nieuwkomersleerlingen, en specifiek werken met leerlingen met een vluchtverleden, vraagt om uitstel van oordeel én om zelfkennis. Dat zijn twee vaker gedeelde inzichten van ervaren ISK-medewerkers en hulpverleners.

GZ psycholoog Saskia Sliedrecht benadrukt dat ISK-professionals zich bewust moeten zijn van eigen waarden en normen en hoe die kunnen verschillen van die van leerlingen.

'Contact maken doe je door open te staan voor de ander als individu. Het helpt als je een gesprek start met oprecht geïnteresseerd zijn naar de ander en diens normen en waarden.'

Oprecht geïnteresseerd zijn gaat samen met bewustzijn dat jouw normen niet voor iedereen gelden en dat je je bewust bent van je eigen achtergrond en normen. Zeg in het contact niet direct 'dat hoort niet', want jouw eigen normen gelden niet voor iedereen.'

Leerlingen die zijn gemigreerd of gevlucht moeten niet alleen het verleden verwerken, ook de aanpassing aan een nieuwe samenleving vraagt veel energie. De impact van migreren wordt in de wetenschap vaak beschreven als een overgangsproces bestaande uit drie fasen. De eerste fase wordt gekenmerkt door het gemis van culturele en sociale zekerheden. Amv's komen tijdens deze fase ook in het proces van volwassenwording terecht, waardoor zij in zekere zin dubbel worden belast met onzekerheid. Saskia Sliedrecht heeft in een presentatie op de LOWAN-vo dag 2023 een toelichting gegeven op de fasen.

Veel amv's gaan pas na een half jaar 'open', beaamt wiskundedocent Jean Claude Arorero die werkt op ISK Ter Apel.

'Elk mens heeft tijd nodig om zichzelf te laten zien, integratie en vertrouwen creëren kost tijd. Nieuwe leerlingen moeten bijvoorbeeld wennen aan de directe communicatie die in Nederland gebruikelijk is. Soms vergeten we dat. Talenten zijn niet direct zichtbaar. Je moet als docent eerst observeren en nog niet oordelen. Neem de

tijd en biedt voldoende aan, zodat talenten boven kunnen komen. Probeer niet te snel te gaan.'

Jean Claude Arorero is opgeleid als landbouwingenieur. Op ISK Ter Apel geeft hij met plezier al vele jaren wiskunde. 'Voor mij is hier nu mijn plek, ik wil niets anders', zegt hij lachend. Tijdens een bezoek aan de school blijkt dat het rustig is in zijn klassen en dat leerlingen graag naar hem toe komen. Ik vraag hem waarom leerlingen zich prettig voelen in zijn klas. Rust en geduld, is het eerste waar hij aan denkt.

Volgens Jean Claude Arorero is het belangrijk dat docenten begrijpen dat leerlingen niet alleen anderstalig zijn, maar dat zij ook een nieuw evenwicht moeten vinden in omgaan met anderen en de nieuwe sociale normen om hen heen. Hij noemt als voorbeeld de omgang met oudere medewerkers op een school, die vaak sterk verschilt met wat leerlingen in hun thuisland gewend waren.

'In Nederland is iedereen gelijk, sommige kinderen begrijpen dat nog niet. Zij zijn bijvoorbeeld bang voor oudere mensen, ook voor hun eigen oma. Hier kan de directrice een hand op de arm van een leerling leggen. Dat verwacht nieuwe leerlingen. Deze leerlingen hebben tijd nodig om cultuurverschillen te verwerken. Leerlingen zijn steeds op zoek naar een passende houding in de nieuwe maatschappij. Sommige moslimmeisjes geven in het begin geen hand, maar geven na een tijd wel een boks en daarna knuffel. Zij zijn bezig met een passende houding te vinden en om een nieuw acceptabel 'iets' te creëren. Wat thuis en op school werkt, en die combinatie is heel moeilijk en kost tijd.'

Wiskundedocent Jean Claude Arorero

Laila Ymane is als tolk en cultuurspecialist werkzaam bij Global Talk. Zij ziet veel misverstanden rond leerlingen die uit Eritrea komen. Op de studiedag LOWAN-vo 2023 vertelde zij erover. Aan een leerling uit Eritrea direct vragen naar problemen tijdens de reis heeft weinig zin. Laila waarschuwt:

'Eritrese leerlingen antwoorden standaard dat het goed gaat, want zij willen graag vriendelijk overkomen. Hoewel deze leerlingen veel trauma's uit hun vluchtverleden meedragen, spreken zij daar liever niet over.'

Ook haar advies is om geduld te hebben, want het opbouwen van een band kost tijd. Het is belangrijk om Eritrese leerlingen eerst op hun gemak te stellen, een band op te bouwen en niet teveel vragen te stellen. De leerlingen moeten eerst wennen aan de andere omgangsvormen in Nederland. In Eritrea is het bijvoorbeeld gebruikelijk dat mannen de baas zijn en dat opvoeders en oudere familieleden niet als gelijke praten met kinderen. De leerlingen uit Eritrea moeten in Nederland dus nog oefenen in het gesprek met volwassenen, legt Laila uit.

Tips Global Talk cultuurspecialist

Global Talk cultuurspecialisten geven advies in workshops op studiedagen LOWAN-vo 2022 en 2023. Lees hier de tips.

Eritrese leerlingen

Bekijk via onderstaande links de opnames van de presentaties van Binyam Andebrhan van stichting Nieuwlander, die zijn gemaakt tijdens de studiedagen van LOWAN-vo. Binyam is zelf als 12-jarige amv vanuit Eritrea naar Nederland gekomen. Zijn presentaties worden zeer vaak bekeken.

[Omgaan met jonge Eritrese vluchtelingen](#)
[Eritrese leerlingen op de ISK](#)

2.2 Kijk naar de individuele leerling

Ik vraag Jean Claude Arorero wat ISK-docenten moeten weten over leerlingen die zijn gevlucht. Hij denkt even na en zegt dan dat de docent iedere individuele leerling in eerste instantie als mens moet zien.

'Het is wel belangrijk te weten wie in je klas vluchteling is, want de reis is altijd traumatisch, of je nu alleen of met familie bent gekomen. Maar kijk vooral eerst naar de mens en bevestig 'jij bent iemand, net zoals iedereen'. Onze adolescenten zijn mensen en pubers met de basisbehoefte om behandeld te worden als een normaal iemand. Als een kind binnenkomt met een mooi jasje, dan wil die door jou gezien worden. Dát is de basisbehoefte, gezien worden! Ik zou het zelf ook heel erg vinden als mijn mens-zijn wordt verborgen door mijn vluchteling-zijn.'

De eerste ervaringen in een nieuw land zonder familie en zonder taal zijn zeer intens, vertelt Jean Claude. Het helpt als docenten dat begrijpen. Hij vertelt hoe hij dat zelf heeft beleefd.

'Het eerste gevoel is, ik ben alleen, zonder familie. Je hebt alles achtergelaten. Jij bent alleen op deze aarde. Daar begint de overlevingsstrategie. Je moet iets bedenken om te overleven zonder taal. Ik was 27 jaar en afgestudeerd ingenieur en moest opnieuw een alfabet en een taal leren om te overleven, om te eten, voor school. Het was een ontkenning van wie ik was. Je bent bijna niets, met dat gevoel ga je verder. Dat gevoel wordt erger als je twee jaar in een azc zit. Ik had de universiteit gedaan, maar vanaf het begin komt iets in jouw hoofd en je hart, je bent een gast. Een soort van trauma, waardoor je je ook minderwaardig voelt. Mijn eerste behoefte was gezien worden en dat is ook wat leerlingen op ISK's nodig hebben. Gezien worden als mens.'

Ervaren docenten en mentoren beamen dat het belangrijk is te begrijpen welke impact het vluchten heeft op leerlingen. Een groot deel van de amv's heeft niet alleen last van trauma's, maar ook van het feit dat zij jaren niet of nauwelijks onderwijs hebben gevolgd. Ans Leertouwer is mentor op de ISK Leeuwarden. Zij pleit ervoor dat teamleden geïnformeerd zijn over de achtergronden van amv's.

'Hier op school moeten leerlingen eerst landen, we kunnen ze een luisterend oor bieden als ze wat kwijt willen, maar we gaan niet graven. We hebben wel een signaleringsfunctie en geven door aan de zorg, als dit nodig is. Wat je nodig hebt in het werken met amv's is een stukje achtergrond, zonder alle details over hoe zwaar iemand mogelijk emotioneel is belast. Is het een lange weg, dan hebben ze vaker minder onderwijsvaardigheden, zijn ze meer streetwise geworden en hebben ze vaak meer zorgen over hun familie.'

Leerling Ibrahima is 16 jaar en is gevlucht uit Guinee. Hij is zo'n leerling die lang onderweg is geweest en alles heeft achtergelaten. Hij vertelt hoe belangrijk zijn school voor hem is, omdat hij zijn familie vreselijk mist. ISK Ter Apel is zijn tweede school in Nederland. Hij voelt zich goed op deze kleine locatie, omdat iedereen elkaar kent, iedereen elkaar wil helpen en omdat hij het onderwijs heel goed vindt. Op dit moment loopt hij stage bij techniek in het regulier onderwijs, bij het Fatima project (vernoemd naar de eerste leerling die deze stap naar dit project maakte). Tijdens dit traject worden praktijklessen gevolgd in het reguliere onderwijs (RSG Ter Apel), de theorielessen worden grotendeels gevolgd op de ISK. Dit traject is speciaal voor leerlingen, die niet oud genoeg zijn om door te stromen naar het MBO, maar ook net niet beschikken over het vereiste Nederlandse niveau om naar een reguliere VO school te gaan.

Ibrahima uit Guinee

“ 'OP ISK TER APEL WIL IEDEREEN HELPEN.' ”

'Wij waren met vier, papa is in 2019 dood. Ik weet niet waar mijn mama is of zij dood of levend is. Ik ben blij op deze school. Wanneer het vakantie is en geen school is het heel moeilijk. In deze school ken ik iedereen. Als je hulp nodig hebt, helpt iedereen hier. Hier wil iedereen jou blij maken. Hier testen ze goed en kijken goed wat voor niveau jij hebt. Soms, ik heb veel stress, niet goed geslapen, soms denk ik, ik heb mama drie jaar niet gesproken, soms denk ik, je bent alleen. Voor de mensen die alleen komen is het echt moeilijk. Iedereen heeft een probleem, soms moet je het bij jou houden. Dan blijf ik stil.'

2.3 Rustig reageren

Vertonen leerlingen naar binnen gekeerd of juist explosief gedrag, dat mogelijk gerelateerd is aan trauma's, dan heeft het weinig zin om hard tegen hen op te treden. Leerlingbegeleider en psycholoog Marloes Regeer, die zich heeft gespecialiseerd in trauma gerelateerd lesgeven, adviseert om juist vriendelijk te communiceren met leerlingen in deze toestand. Marloes:

'Je kan hen helpen om 'woorden te geven' aan wat zij ervaren. Zijn de leerlingen net in Nederland dan kan de emoticon-kaart helpen, zodat leerlingen kunnen aanwijzen hoe zij zich voelen'.

Op de ISK's waar het hele team een training 'Traumasensitief onderwijs' heeft gevolgd, kunnen docenten gemiddeld genomen beter omgaan met de uitdagingen van lesgeven aan leerlingen met een vluchtelingenachtergrond, concluderen zorgmedewerkers van de ISK's tijdens de regionale overleggen die LOWAN organiseert.

2.4 Tips voor cursussen en lezingen trauma sensitief lesgeven

Cursus Augeo 'Steun bieden aan vluchtelingjongeren

In deze gratis online cursus van Augeo voor het VO leer je over stress bij vluchtelingjongeren en hoe de natuurlijke veerkracht van jongeren kan worden bevorderd. Zodat jongeren zich weer veilig voelen en weer kunnen leren. De cursus is ontwikkeld met experts van Pharos, Stichting Centrum'45, klinisch psycholoog Leony Coppens, LOWAN-vo en ISK-docenten. Oud-leerlingen, die als kind of jongere naar Nederland vluchtten, vertellen in de cursus hun verhaal. De cursus is geaccrediteerd bij registerleraar.nl.

Ook interessant is de animatie van Augeo over Window of Tolerance, waarin wordt uitgelegd hoe stress en traumatische ervaringen de ontwikkeling van het brein, emoties en het gedrag beïnvloeden.

Lezingen van studiedagen LOWAN-vo terugkijken? Zie hieronder de links

Stress en trauma bij leerlingen op de ISK, traumasensitief lesgeven - Marloes Regeer 2023

Traumasensitief werken - Mariam van Banyak 2023

Traumasensitief lesgeven - Erna Vinke 2022

Traumasensitief lesgeven - Stefanie van Ruijven en Simone Rossing 2017

2.5 Tips: documentaires over de vlucht en de aankomst van amv's

Een veel genoemd advies is dat het team (en nieuwe docenten) naar documentaires zoals *Shadow Game* kijkt. Hierdoor krijgen de teamleden meer zicht op de problemen en trauma's die amv's meedragen als gevolg van de vlucht. Voor begrip van de problemen die amv's ervaren nadat zij op hun eindbestemming zijn aangekomen, vinden ISK's de documentaire *Mind Games* aan te raden.

De documentaire '*Shadow Game*' is een reis door de schaduwwereld van Europa, met tienervluchtelingen als onze gidsen.

Iedere dag proberen tieners, wier thuisland door oorlog is verwoest, Europese grenzen over te steken. Op zoek naar bescherming en een beter leven voert hun reis door een schaduwwereld die wij nooit zien. Ze trotseren mijnenvelden, wilde dieren, snelstromende rivieren, smokkelaars en gewelddadige grenswachten. 'The game' noemen de jongeren het levensgevaarlijke oversteken van zo'n grens.

Een aantal van de hoofdpersonen uit *Shadow Game* komt terug in follow-up documentaires *Hammoudi's Dream* en *Mindgames*. Deze follow-up documentaires geven een goed beeld van het verblijf van amv's in Nederland. Informatie over de documentaires is te vinden op website van LOWAN-vo.

2.6 Voorlichting aan team over verborgen problematiek

Een van de verborgen problemen van amv's is dat zij schulden maken voor en tijdens de vlucht naar en door Europa. Om de grenzen te passeren of zich 'vrij' te kopen uit gevangenschap hebben de minderjarigen tijdens de vlucht vaak geld moeten betalen aan mensenhandelaren of tussenpersonen. Maar het kan ook zijn dat zij tijdens de vlucht of in Nederland gedwongen zijn tot werk, seksueel overschrijdende - of criminele activiteiten.

De medewerkers van de ISK Ter Apel zijn zich bewust van de financiële lasten op de schouders van een deel van de amv's. Reden voor Marja Dijks, teamleider ISK Ter Apel, om een studiedag te wijden aan deze problematiek. Een voorlichtingsbijeenkomst van stichting Comensha en de Marechaussee heeft het team geholpen om signalen hierover beter op te pakken. Anneke Heeres is een ervaren ISK-medewerker, die al vele jaren verantwoordelijk is voor de intake. Ze vertelt over de studiedag:

'We hoorden iedere keer van leerlingen dat ze schulden hadden. Heftige verhalen, wat kinderen doen om hier te komen. We hebben er een studiedag aan besteed. Als je hoort wat die kinderen hebben doorstaan, dan kun je er als team beter rekening mee houden.'

Leerlingen op ISK Ter Apel koken samen. Iedere middag staat er brood, beleg en drinken klaar in een vitrine. De leerlingen maken zelf hun lunch. Leerlingen en teamleden zijn heel enthousiast over de lunch en de sfeer op school.

2.7 Samenwerking school met woonbegeleiders, voogden, leerlingen

Uit het praktijkonderzoek dat voor dit artikel is gedaan, komt het belang van nauwe samenwerking tussen de woonbegeleiders, voogden en de school(mentor) sterk naar voren. De amv's die voor een langere periode te maken hebben met een vast team van woonbegeleiders die nauw contact onderhouden met school, presteren in het onderwijs beter. Voor deze constatering is in de literatuur veel onderbouwing te vinden. Partnerschap tussen ouders/begeleiders en school heeft een bewezen positieve invloed op het welzijn en de leerprestaties van kinderen en op het verminderen van verzuim. Dit partnerschap wordt in de literatuur ook wel de gouden driehoek - leerling, ouders, school - genoemd.

Voor veel ISK's was het de afgelopen decennia vanzelfsprekend om met begeleiders van woonlocaties, voogden en/of ouders contact te hebben vanaf het moment dat een leerling start op school. Doordat de afgelopen jaren steeds meer leerlingen in grote tijdelijke noodopvangvoorzieningen terechtkomen moeten de scholen regelmatig improviseren.

Bijvoorbeeld wanneer een grotere groep amv's in een tijdelijke noodopvanglocatie wordt geplaatst in de buurt van de school. Om te voorkomen dat de amv's langdurig op wachtlijsten terecht komen, proberen veel ISK's - vaak met kunst en vliegwerk - extra lokalen te organiseren en zo snel mogelijk een intake voor alle amv's voor elkaar te krijgen.

ISK Pieter Jelle in Leeuwarden is een voorbeeld van zo'n school die koos voor aanpassing van de intake-procedure. Toen er een grote groep amv's werd aangemeld van een tijdelijke noodopvanglocatie in de omgeving, besloot de school de intakeprocedure aan te passen aan de opvangcondities. De school koos voor een gezamenlijke intake van leerlingen die samen in één opvanglocatie (caravan) waren geplaatst. Fokje Kooistra, een ervaren functionaris 'intake en toetsing' van de school, vertelt over de aangepaste intake.

'We hebben een gezamenlijke intake met de vier personen uit een caravan gedaan. Gelijk met een tolk, COA en Nidos. Daardoor hadden we direct het hele plaatje compleet. Na de intake was er gelegenheid om een uur vragen te stellen aan de ISK. Bij de intake van deze amv's wisten we direct wat er leefde en dat er veel frustraties waren. Deze jongeren hadden geen normale aanmelding gehad, ze waren nog niet gehoord, waren van het kastje naar de muur gestuurd. Sommigen zaten onder de schurft. Dan ben je als school wel gewaarschuwd.'

Marsha Olyerhoek-Andringa is teamleider van de ISK Leeuwarden. Zij vult aan dat de school vanaf de intake korte lijnen onderhoudt met de woonbegeleiding en voogden. Leerplicht is ook betrokken, vertelt Marscha.

'Verzuim bij amv's is een probleem. Als er een grote groep tegelijk komt dan nodigen we ze uit per nationaliteit voor een extra voorlichting in eigen taal, dan vertellen we over de regels, afmelden, schoolspullen, respect hebben voor elkaar. Als blijkt dat amv's er structureel niet zijn, willen we eerst weten wat er individueel speelt. We hadden bijvoorbeeld een Afghaanse jongen die zijn hele familie tijdens zijn vlucht kwijt is geraakt. Als je hoofd vol met trauma's zit, past dat alfabet er heus niet bij. Dan moet je eerst veiligheid bieden en leerplicht daarbij betrekken. We proberen dan veiligheid en maatwerk te bieden.'

2.8 Momenten van echte aandacht creëren

Iemand die heel goed is in het bieden van veiligheid en individuele aandacht is Karim Mahmoud, de conciërge bij ISK Leeuwarden die alle leerlingen en teamleden kent. Na een dag meekijken op de school is duidelijk hoe belangrijk zijn rol is op de school. Niet alleen voor het team, dat unaniem blij met hem is, maar ook de leerlingen.

Leerlingen over echte aandacht

Mohamed en Jawad noemen elkaar best friends. Zij kennen elkaar van de ISK Leeuwarden. Mohamed komt uit Somalië, woont bij zijn oom en wil automonteur worden. Hij heeft een sterke herinnering aan de eerste vijf maanden in Nederland. Het was, in de woorden van Mohamed 'een tijd van alleen zijn en niets begrijpen'. Daarna heeft hij veel van de traditie en cultuur in Nederland geleerd en hij noemt met trots dat hij de 5 mei viering en een Fries festival met dansen op 20 mei heeft meegemaakt. Meedoen aan feesten en sporten is belangrijk, om je goed te voelen, vertelt Mohamed. Op slechte dagen ervaart hij veel steun van de conciërge Karim. Hoe dat komt?

'Als meester Karim ziet dat leerlingen zich niet goed voelen, dan vraagt hij 'Hoe gaat het met je, voel je je gezond?' Hij geeft je een kopje water en dan mag je relaxed zitten en na twee minuten ben ik weer rustig, dan vragen wat is er gebeurd?'

Zijn vriend Jawad uit Syrië is het helemaal met hem eens. Jawad kwam ook alleen aan in Nederland. Na vier weken wachten op Ter Apel mocht hij bij zijn neef wonen en werd hij ingeschreven bij de ISK Leeuwarden. Jawad adviseert ook om een leerling die zich niet goed voelt apart te nemen, om rustig te praten. Hij wijst naar de stickers met emoticons aan de muur, 'die helpen ook', zegt hij lachend.

'Als je ziet dat een leerling niet goed is, dan kan je een sticker laten zien en vragen ben je boos bang, moe, blij? Dan kan je tegen een leerling zeggen, ik kom straks even bij jou praten, ik ga in de pauze even buiten zitten bij jou en dan kan je vertellen over problemen of wat er is.'

Leerling Jawad en leerling Mohamed in gesprek

Een van de redenen waarom conciërge Karim goed weet aan te sluiten bij de amv's is zijn eigen achtergrond. Als jongvolwassene vertrok hij uit Libanon en kwam door de tussenkomst van mensenhandelaren via Rusland in Oekraïne terecht. Het zou nog jaren duren voordat hij kon doorreizen naar Nederland.

Jongeren die alleen zijn gevlucht, zoekt hij bewust op. Hij kent hun proces en eenzaamheid. Positieve aandacht geven is zijn belangrijkste advies aan onderwijscollega's die werken met amv's, hoewel hij ook wel pleit voor consequenties verbinden aan verzuim.

'Ik geef vaak extra aandacht aan de leerlingen zonder ouders. Ik begin met observeren, erbij zitten en luisteren. Als ik een vertrouwd persoon ben geworden vertellen zij mij alles en ik breng het door naar de zorg als dit nodig is. Leerlingen waarderen dit, ook al lukt het niet bij iedereen om de dingen op te lossen. Soms, als er veel emoties zijn, is het voldoende om even een rondje om de school met ze te lopen. Voordeel is dat ik Arabisch spreek en zelf vluchteling ben geweest. Ik maak veel indruk op

de kinderen, omdat ik echt luister naar de kinderen. Het gaat om aandacht geven, met meer mentoruren kan je dit ook bewerkstelligen. En als ze te laat komen, laat je ze nablijven. Met koffie en thee, want het gaat niet om straf, maar om structuur en het idee.'

Sociaal werker Mariam van Banjak bevestigt dat veel amv's zoekende zijn, als het gaat om hulp en ondersteuning. Zij ziet ook het belang van een vertrouwenspersoon op school en de samenwerking met woonbegeleiders en voogden en andere betrokkenen.

'Tot nu zijn de amv's alleen maar bezig geweest met overleven. Ze moeten nu gaan leren communiceren en om hulp vragen. De meesten zitten in de leeftijd dat ze bijna gaan puberen, ze laten zich beïnvloeden door de peergroup. Voor de medewerkers op de ISK's is tijd nodig om vertrouwen te winnen. It takes a village to raise a child. Het is belangrijk om met een compact groepje om amv's heen te staan en te zorgen dat ze een vertrouwenspersoon hebben. Dit helpt ook als preventie tegen risicogedrag, zoals drank en drugs proberen.'

Sociaal werker Mariam van Banjak en conciërge Karim Mahmoud

“ ‘LAAT ZE KOFFIE OF IETS ANDERS HALEN, EEN RAAM DICHTDOEN, OF DOE IETS MET MUZIEK.’

2.9 Fijn dat je er bent

Het hoge verzuim van een deel van de amv's zit veel ISK-medewerkers dwars. Moeten zij strenger aangepakt worden? Moeten zij plaats maken voor jongeren op de wachtlijst? Alle varianten van een 'hardere' aanpak zijn de revue wel gepasseerd in de regionale zorgoverleggen 'ISK en Zorg' van LOWAN.

Van alle besproken varianten is de positieve bejegening volgens ervaren medewerkers nog steeds het meest effectief. Een vaak genoemd advies is om 'laatkomers' positief te begroeten. Dit werkt goed bij de meeste ISK-leerlingen, maar is extra van belang bij de amv

omdat de meesten zonder hulp van volwassenen uit bed en op school moet komen. Emine Arıkan van ISK Apeldoorn licht het advies toe:

'Als ik ze benader met vragen zoals: 'Ik heb je lang niet gezien' proberen ze uit te leggen om welke reden ze er niet waren. Soms is dat iets praktisch, maar vaak ook stress-gerelateerd. Soms ontlopen ze de verzuimcoördinator en mij, omdat ze zich toch ook wel schuldig voelen. Wij proberen er als team vanuit te gaan dat de leerling vanuit zijn perspectief een goede reden heeft om niet op school te komen en proberen in de gesprekken die we met ze hebben te praten over de onderliggende factoren.'

Op sommige ISK's is het een afspraak om iedere dag weer positief te starten met hoge verwachtingen van de leerlingen en een positieve begroeting, ook van de laatkomers.

Wat opvalt is dat zij unaniem rapporteren; na een positieve begroeting is er meer contact en een betere opening van gesprek over wat er gaande is. Vanuit dezelfde ervaring kiezen docenten om de les altijd positief af te sluiten, met een complimentenronde of een spel.

Mariam van Banjak benadrukt het belang van complimenten aan leerlingen in de klas. Corrigeren van leerlingen, zeker als ze nieuw zijn, liever 1-op-1 buiten de klas. Mariam legt uit: 'Begrenzen is belangrijk, maar dat lukt pas als je eerst contact met leerlingen hebt gemaakt. 'Connect before you correct' is een uitspraak die zij vaak gebruikt. Ze adviseert docenten om leerlingen die de les verstoren of boos zijn, af te leiden met praktische of zintuigelijke opdrachten. Mariam: 'Laat ze koffie of iets anders halen, een raam dichtdoen, of doe iets met muziek'.

2.10 Voorspelbaarheid en visie

Zorgcoördinatoren die deelnemen aan de regionale overleggen 'ISK en Zorg' merken op dat het bieden van structuur het welzijn van amv's ten goede komt. Scholen die inzetten op voorspelbaarheid van de schooldagen en lessen, met zoveel als mogelijk steeds dezelfde docenten op een groep, zijn daarover tevreden. Voor amv's die alle zekerheden kwijt zijn, bieden een duidelijk rooster en bekende procedures houvast.

Scholen die werken met een eenduidige visie op het positief bejegenen van leerlingen zijn daar eveneens tevreden over. Een zorgcoördinator vat de visie op haar school samen als 'zoek altijd naar wat kan wel?' Zij beschreef dat de teamleden iedere dag opnieuw de dag met elkaar positief starten.

2.11 Soms lukt het ouders te betrekken

Van een deel van de amv's zijn de ouders overleden of buiten beeld doordat zij elkaar tijdens de oorlog of de vlucht kwijt zijn geraakt. Een groot deel van de amv's heeft gelukkig wel contact met ouders of andere familieleden. Soms lukt het scholen om ouders in het thuisland een rol te geven. Eén ISK heeft contact met ouders in het thuisland die hun kinderen wakker bellen. Daardoor krijgen ouders weer een rol en hebben de leerlingen een reden om naar school te gaan, vertelt de zorgcoördinator.

Er zijn ISK's die de 'beschikbare' ouders in het

thuisland telefonisch proberen te informeren over de vorderingen van een leerling. Net als in een normale leersituatie merken zij dat amv's gemotiveerd raken door contact tussen de school en de ouders. Sommige scholen gebruiken in die gevallen de tolktelefoon. Maar ook contact met ouders via whatsapp heeft volgens social worker Mariam van Banjak een positieve impact op de leerlingen.

'Deze leerlingen hebben vaak wel ouders, alleen zijn ze voor ons niet zichtbaar. Hoe mooi is het als je een ouder een keer opbelt via whatsapp? Je zet de ouder dan weer in een ouderlijke rol en je erkent de leerling en zet die in de kind-rol. Je hebt negen van de tien keer een mooi gesprek dat ook nog eens mooie resultaten oplevert.'

Bij ISK Taalcentrum Het Element in Apeldoorn zijn goede ervaringen opgedaan met het sturen van een brief naar ouders om te laten weten dat het kind goed zijn of haar best doet op school. De school merkt dat leerlingen minder verzuimen wanneer ouders positief betrokken zijn.

2.12 Sport, ontspanning en positieve voorbeelden

Een praktische tip is om tijdens schooltijd te zorgen voor ontspanning, via sport, yoga, creatieve lessen of muziek. Verschillende ISK's hebben goede ervaringen met yoga en mindfulness oefeningen gedurende de dag, die door docenten zelf worden ingezet tijdens de lessen. ISK's die actief zorgen dat leerlingen met (vermoedelijke) trauma's na school een sport beoefenen, zien dat de stress van deze leerlingen tijdens schooltijd minder wordt. Ook creatieve vakken en samen koken werkt ontspannend.

Emine Arıkan startte als stagiaire HBO Social Works bij een ISK. Door haar gedrevenheid en professionele aanpak kreeg zij bij ISK Onze Wereld in Apeldoorn al snel een breed takenpakket. Inmiddels is zij vijf jaar betrokken bij de ISK. Momenteel werkt ze met de 16+ doelgroep, waaronder veel amv's. Voor haar studie en voor de school heeft zij zich verdiept in schoolverzuim. Omdat duidelijk was dat veel van het schoolverzuim van amv's te relateren is aan stress, heeft Emine gekeken hoe zij school aantrekkelijker kan maken. Dat begint bij de vraag: 'Waarvoor kom je wél op school?' Zij ontdekte dat amv's behoefte hebben aan ontlading op een schooldag; voor een sportles komen alle amv's naar school. Emine: 'Amv's zijn vaak zeer veerkrachtig, als zij maar een vaste sociale omgeving om zich heen hebben en zich kunnen ontladen. Door de structuur van de school en dankzij het sporten zien we dat amv's zich krachtiger gaan voelen.'

Waarvoor kom je wel naar school? 'Sport en goede voorbeelden'

Mirkhaz Maslem woont in Apeldoorn. Hij is net anderhalf jaar in Nederland als ik hem spreek. Hij vindt het leuk om zijn Nederlands te oefenen, daarom gaat hij graag in gesprek met mij. Het liefst wil hij Nederlandse vrienden of een Nederlandse buddy, zodat hij meer kan oefenen. Turks spreekt hij ook, want tijdens de vlucht vanuit Syrië kwam hij terecht in Turkije, waar hij een paar jaar is gebleven, dat was niet makkelijk. Uiteindelijk mocht hij naar Nederland, omdat hij hier familie heeft.

Mirkhaz: 'Ik wil het liefst elke dag naar school, ik hou niet van weekend. Liever ga ik langer naar school. Wat is het mooiste moment? Contact met andere leerlingen. Woensdag is de leukste dag, met sporten. Iedereen houdt van sporten, dan komen ze allemaal, ook leerlingen die er niet altijd zijn. Woensdag is speciaal, dan kom je daarvoor naar school. Ik denk dat veel leerlingen hun problemen zelf willen oplossen. Ik wil ook niet dat anderen het weten en wil anderen niet belasten. Leerlingen gaan niet praten over iets waarvan ze denken dat je het niet voor ze kunt oplossen.'

Wat wel helpt? 'Sporten en goede voorbeelden. Als je ziet dat iemand die op jou lijkt, die goede dingen doet in Nederland, dan geeft dat hoop.'

Emine Arıkan en leerling Mirkhaz

Nawoord LOWAN

Tien jaar geleden had in dit artikel de focus gelegen op de amv's binnen het onderwijs. Het was dan logisch geweest om te schrijven over cultuur- en traumasensitief lesgeven. En over de behoefte van amv's aan structuur op school (duidelijke regels en herhaling), aan veiligheid (vertrouwde gezichten) en aan afleiding (via sport en cultuur).

Bovenstaande is onverminderd van belang in het nieuwkomersonderwijs, maar de afgelopen jaren speelt er meer.

Door de komst van de vele Oekraïense vluchtelingen en nu ook de grote aantallen amv's zijn de leerlingenaantallen op de ISK's enorm toegenomen. Door de toename van amv's is er een groot tekort aan structurele opvang en geschikte kleinschalige woonlocaties voor deze minderjarigen. De ISK's staan mede door de opvangcrisis voor steeds complexere uitdagingen.

Want hoe ondersteun je de minderjarigen die verblijven in grote tijdelijke opvanglocaties en op wachtlijsten staan en niet naar school kunnen?

Hoe krijg je vertrouwen van leerlingen die zich afzonderen, omdat zij zich 's nachts onveilig voelen in de opvanglocaties en er niet kunnen slapen? En bovenal hoe zorg je als school voor goed onderwijs aan leerlingen die op dit moment zo weinig zekerheden kennen en zo vaak verhuizen?

Dit alles speelt in een tijd waarin het onderwijsveld in Nederland in de ban is van tekorten. Het tekort aan gekwalificeerd personeel en geschikte lesruimte zet op veel plaatsen in het land de organisatie van goed ISK-onderwijs onder druk. Wat we tot nu normaal vonden in het onderwijsproces, het vakkenpakket en voor goede doorstroommogelijkheden, lijkt nu op veel ISK's moeizaam ingevuld te kunnen worden. En dat gaat ten koste van de onderwijskansen van nieuwkomersleerlingen.

Om door te kunnen stromen naar vervolgonderwijs en om uiteindelijk zelfredzaam te worden in Nederland, is twee jaar – onafgebroken – goed ISK-onderwijs een noodzakelijke voorwaarde. Slechts een heel klein deel van de leerlingen, meestal degenen die in het thuisland al een hoog onderwijsniveau volgden, kan eerder dan twee jaar doorstromen.

Voor vrijwel alle amv's is - mede door deze opvangcrisis - de periode van twee jaar in Nederland niet eens ingevuld met twee jaar onderwijs. Hun toch al kwetsbare onderwijsloopbanen worden doorbroken door wachtlijsten en vele verhuizingen van opvanglocatie en school. We moeten constateren dat een deel van de onderwijsproblemen van amv's niet te relateren is aan trauma's uit het verleden, maar aan hun situatie in Nederland.

Vanuit LOWAN zien we dat ISK's vaak alles doen om amv's toch de noodzakelijke onderwijsbasis en begeleiding te geven. Met veel respect voor die inspanningen is dit artikel geschreven.

Januari 2024

Bijlage: Eindnoten

ⁱ In 2021 bestond de amv-groep uit jongeren uit Syrië (31%), Eritrea (28%) en kleinere groepen. De meerderheid is tussen 15 en 18 jaar oud en is man. Bron CBS: Asiel en integratie 2023.

ⁱⁱ Op de site van Pharos staat aanvullende informatie over o.a. regelgeving, cijfers, achtergronden en begeleiding van amv's.

ⁱⁱⁱ Er zijn verschillende routes die amv's afleggen. Afgelopen jaren kwamen leerlingen uit Syrië en Afghanistan vaak via Griekenland, Turkije en dan te voet door de Balkan-landen richting Noord Europa. Slechts enkele amv's komen vanuit de vluchtelingenkampen in Griekenland via herplaatsing naar Nederland. Leerlingen uit Eritrea leggen de route van Sudan, Ethiopië, Libië en vanuit daar steken zij over naar Italië of Griekenland, om vanuit daar naar Nederland te reizen. Op beide routes zijn mensenhandelaren en smokkelaars actief, mishandeling, afpersing en misbruik komt zeer veel voor, evenals afpersing van familieleden in Eritrea vanuit kampen in Libië.

^{iv} In een Kamerbrief van het Ministerie van Justitie en Veiligheid (nov.'23) staat dat men verwacht dat de instroom van amv's de komende jaren hoog blijft. In 2024 worden bijna 6000 nieuwe amv's verwacht.

^v Cijfers van COA van 1 december 2023. Niet meegeteld zijn de jonge amv's die via Nidos in KWE-opvang of pleeggezinnen zijn geplaatst.

^{vi} Zie o.a. rapporten van Inspectie Justitie en Veiligheid en Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd 2022 en 2023 en Kinderombudsman 2023.

^{vii} Zie ook: 'Amv succesvol herenigd' KIS 2021. Een rapportage met achtergrondinformatie over de impact van gezinshereniging op amv.

^{viii} Vanaf het moment dat een amv met een verblijfsvergunning meerderjarig wordt, valt deze persoon formeel als statushouder onder de verantwoordelijkheid van gemeenten. In de wet is een mogelijkheid opgenomen dat een ex-amv tot 21 jaar blijft wonen in een opvangvoorziening van Nidos, mits de gemeente besluit de verlengde opvang te financieren. In de praktijk moeten veel amv's al ver voor hun 21ste plaatsmaken voor jongere amv's. Vanwege het tekort aan plaatsen in kleinschalige voorzieningen moeten zij verhuizen naar een grotere opvang of azc.

^{ix} Bron: Analyse instroom alleenstaande minderjarige vreemdelingen, IND juni 2022